

J. van Bruggen, Persoonlijke relatie met God?

Toespraak ter gelegenheid van de opening van het theologische jaar
van de Theologische Universiteit te Kampen, ND, 19-09-1998

(...) In de eerste plaats wil ik wat begrenzende kanttekeningen maken bij het woordgebruik "persoonlijke relatie met God". Vandaar mijn vraagteken in de titel. In de tweede plaats wil ik iets zeggen over de vormen die van belang zijn om de beleving van deze relatie te ondersteunen.

Relatie en beleving

Bij evangelischen en bij baptisten is de persoonlijke relatie met God datgene waardoor men christen wordt en *is*, maar binnen de gereformeerde spiritualiteit is het meer een supplement dat moet worden toegevoegd aan een reeds bestaande relatie: de (verbonds)relatie is er al en zij moet nu nog persoonlijk worden (Kuyperiaans gezegd: zij moet nog in het bewustzijn doordringen). En daar zit juist het probleem. Wanneer je binnen het model van de baptisten de persoonlijke relatie bekijkt, ligt het accent minstens zozeer op relatie als op persoonlijk. Er is nog geen verbond en pas door de persoonlijke geloofskeuze ontstaat een band. Dit betekent dat persoonlijke relatie en geloof bijna identiek zijn.

Maar wanneer je de uitdrukking implanteert in een gereformeerde omgeving, gaan de accenten verschuiven. Niet alleen is de relatie er al in het verbond, maar ook wordt die relatie al aanvaard in de geloofsbelijdenis. Dit betekent dat in deze samenhang de roep om een persoonlijke relatie met God wat gaat scheefhangen in de richting van iets als individuele geloofsbeleving.

Is daar zoveel op tegen? Op zichzelf natuurlijk helemaal niet. Integendeel. De term relatie kan nu echter misverstand oproepen: alsof er naast de relatie van de *HERE* tot mij in doop, verbond en kerk nog een ander soort, meer individuele relatie is. We zoeken dan in het individuele iets dat we in de kerk of in het gezin nog niet of niet meer denken te vinden. En die te hoog gespannen verwachting kan nog wel eens tot desillusies leiden. Want juist op het vlak van de geloofsbeleving is het begrip relatie moeilijk vast te houden zonder teleurstellingen en frustraties, wanneer we het bijzondere van deze relatie niet goed in het oog houden. Je verwacht in de beleving van een relatie woord en weerwoord, gevoel en beantwoording van dat gevoel. Je verwacht eigenlijk met elkaar op één lijn te komen.

God en mens

Dit nu past bij mensen, maar niet op dezelfde manier bij onze God. Hij is in de hemel en wij zijn op de aarde. Hij bewoont een ontoegankelijk licht en wij tasten in de schemering op weg naar de duisternis. Hij is de Almachtige die speelt met de ijsbergen in de Poolzee en met de vissen in de oceaantroggen en wij zijn de mensen die zonder Hem direct in ademnood komen. Hij roept de sterren en geeft ze hun plaats en wij kijken alleen maar toe.

Bij Hem kun je niet op precies dezelfde manier een relatie verwachten als bij je aardse vertrouwde vrienden. Zouden we met Hem kunnen lopen zonder moe te worden? Zouden we niet met stomheid geslagen worden wanneer de leeuw brult? Valt Johannes op Patmos niet als dood voor Jezus' voeten neer? Binnen de bijbel is het uitzonderlijk wanneer de *HERE* van aangezicht tot aangezicht met een mens omgaat. Adam en Manninne kenden dat vóór de val. En Henoch wandelde met God. En voor Abraham verborg God niet wat Hij van plan was. Maar alleen Mozes sprak van aangezicht tot aangezicht met de Eeuwige en daarna was zijn gezicht zo stralend dat hij het moest afdekken voor de mensen. Job waagt het een keer om op gelijk niveau met God te spreken en te twisten, maar dan zegt God: durf je je hand te leggen in de bek van de draak? En Job legt de hand op zijn mond en doet boete.

Wanneer Jezus op aarde komt, Gods Zoon, gebeurt het unieke dat mensen met God mogen omgaan, maar dat is in zijn vernedering. Daarna wordt het anders: Maria van Magdala mag Hem na Pasen niet meer vasthouden omdat Hij nog niet verheerlijkt is en eerst opvaart naar de Vader in de hemel. En die hemel gaat dicht en slechts enkelen krijgen nog een persoonlijke openbaring van de hemelse Heiland in zijn glorie. Paulus is enkele keren opgetrokken geweest in de hogere hemelen en hoorde onuitsprekelijke woorden, maar wij moeten het doen met de apostelen en met Jezus' gelovigen hier op aarde. En wie God wil liefhebben, zo zegt Johannes, moet zijn broeder maar liefhebben. Want niemand heeft ooit God gezien, maar wanneer iemand zijn broeder niet liefheeft die hij ziet, hoe zou hij God liefhebben die hij niét ziet?

Relatie in geloof

Wanneer men aan het geloof in deze God de dimensie van de persoonlijke relatie toevoegt, moet men zich wel realiseren dat het hier om een heel unieke relatie gaat. Hoe hoger de ander, hoe minder de term 'persoonlijke relatie' voldoet. Onze relatie-beleving vindt vandaag nog plaats door het geloof. Wij vertrouwen de *HERE* en ervaren dan zijn ongeziene aanwezigheid en wij hopen op zijn heerlijkheid, maar er is nog een onderweg zijn naar het kennen van aangezicht tot aangezicht. Er is nog groei in deze relatie. Je moet dus niet alles tegelijk willen verwachten. Een relatie vereist dat je inspeelt op de graad van intimiteit die past bij een bepaald stadium. En dan is de *HERE* onze genadige Vader, niet onze speelmakker. Hij is de Almachtige die zichzelf in een relatie tot mij stelt, maar daarmee is Hij nog niet mijn partner geworden. Hij is met mij op weg naar de ontelbare schare voor de troon, maar momenteel leef ik nog als zondaar op deze gevallen aarde. Ik wil dit punt nog wat uitwerken voor bijbellezen en gebed.

Bijbellezen

Bijbellezen is geen praten met God, maar luisteren naar wat Hij te zeggen heeft. En dan krijg je geen rechtstreekse uitzending te horen, maar je mag luisteren naar wat er is vastgelegd over wat God vroeger ooit eens sprak of deed. In zekere zin is het een beetje te hoog gegrepen, wanneer je de bijbel opendoet omdat je wilt dat God nu tot je spreekt. De bijbel is het document dat de kerk heeft.

Je gaat daarin zelf kennisnemen van wat de Schepper gezegd heeft tot anderen in andere situaties. Je doet dit met eerbied en je wilt het onderzoeken: woorden van God moeten ook voor jou van belang zijn. Wanneer je zo binnengaat, is de verwachting misschien wat anders gericht dan van iemand die een rechtstreekse toespraak verwacht. Maar zo iemand wordt op een goed moment gedesillusioneerd. Dan slaat zo iemand opeens de bijbel dicht en zegt tegen zijn of haar omgeving: het doet me niets meer. Het contact valt dan dood. Geen wonder. In zekere zin doet de bijbel niet iets met jou, maar jij moet iets met de bijbel doen. Zoals psalm 119 zo herhalend zegt: "Ik heb uw wet lief en ik onderzoek die om er wijsheid uit te puren. Je kunt verrast raken door wat je leest of er je vragen over hebben, maar je kunt niet in dialoog gaan met de HERE God, want je luistert naar de echo van zijn stem. Daarom is bijbellezen altijd teleurstellend wanneer je behoefte hebt aan een tweegesprek.

In de zwaar gereformeerde hoek wacht men op het directe spreken van God in het hart: dit overstijgt dan de bijbel en geeft pas echte zekerheid. Deze voorbarige mystiek van de hoogst persoonlijke relatie heeft echter al veel mensen levenslang onzeker gemaakt in deze tijd van geloof.

In de evangelische kring heb je groeperingen waar het ervaren van wat "God tegen mij zei" een grote rol speelt. Mensen zijn opeens vast overtuigd dat God hun heeft opgedragen naar Peru te gaan of om die en die studie op te pakken. Nu leidt de Here ons leven en daardoor worden wij gaandeweg ook zijn wil gewaar voor onze toekomst; maar wanneer men te absoluut spreekt over het waarnemen van deze leiding, ontstaat vaak een gefrustreerd christendom. Meer dan eens is het immers zo dat wat men als "Gods woord" in een persoonlijke relatie tot de levende Heer had ervaren, niet uitvoerbaar blijkt. De reis is te duur en de studie te moeilijk.

Bidden

Het lijkt nu alsof wel een tweegesprek ontstaat wanneer de bijbel-luisteraar een spreker wordt in het gebed. Maar ook dan is het eenzijdig: de mens spreekt, maar God praat niet terug. Veel mensen noemen hun bidden "praten met God". Dit is echter niet juist: de bidder spreekt tot God, maar uit de gebedshoorn klinkt als regel niets terug. Daarom knappen christenen wel eens af op het gebed omdat het hun niet echt een praten mét God geeft. Bij bijbellezen en bidden naderen we tot Gods genadetroon in de hemel. In Christus hebben we daartoe de vrijmoedigheid. Maar we gaan daarheen in geloof en niet in aanschouwen. Die bijzondere eerbiedige en vertrouwende, haast geblinddoekte vorm, zet een stempel op onze relatie met God. Wij zien Hem niet, maar wij kunnen toch zijn aanwezigheid in ons leven en in zijn Schriften voelen. Het blijkt dat we niet voor een leegte staan, wanneer we onze ogen met eerbied sluiten en Hem aanspreken in Christus zijn Zoon.

Er is nog altijd een scherm tussen ons en de Ontzagwekkende. En dat is maar goed ook. In deze luwte kunnen wij vandaag beter verkeren dan wanneer we direct voor de Hoogheilige zouden verschijnen. Engelen voor de troon die dagelijks zijn aangezicht zien, leven niet in de luwte, maar wij zijn geen engelen. Wanneer wij een persoonlijke relatie met God willen, bestaat het gevaar dat we daarbij te weinig zouden beseffen wie God eigenlijk is en hoe klein en nietig wij zelf zijn. God is in de hemel te midden van zijn hemelse heerscharen en wij zijn op de aarde. Nog zijn wij vlees, onderworpen aan de zonde. We mogen verrast zijn dat God bij ons wil horen, maar we zijn nog niet in het nieuwe Jeruzalem aangekomen. De relatie met God wordt allereerst gekenmerkt door dankbaarheid, eerbied en vertrouwen. En zij wordt beleefd in de rust dat Hij onze Vader is en dat zijn Geest in ons en voor ons smeekt en dat zijn engelen ons behoeden. Hoe meer je dat vertrouwt, hoe meer je het ook gaat ervaren. Persoonlijke relatie met God blijft altijd een relatie tot God en dat maakt het heel uniek.

Het onderhouden van de relatie

Op welke manier ondersteunen wij nu deze bijzondere en eerbiedige relatie tot God? Voor de vormen waarin deze relatie beleefd wordt in deze geloofstijd hadden de gereformeerden altijd een speciale terminologie. Zij spraken over de kerkelijke, de huiselijke en de persoonlijke eredienst, Zij bedoelden daarmee de momenten waarop wij als kerk, als huisgezin of als individu ons offer aan de HERE brengen en Hem danken en aanroepen om hulp. Het woord "eredienst" ligt op een ander vlak dan het woord "relatie" en de driedeling maakt duidelijk dat het niet alleen om de individuele relatie gaat, maar om een godsverering die uit drie onlosmakelijk aan elkaar verbonden elementen bestaat.

Eredienst: het woord doet denken aan het onderhouden of beoefenen van een contact via de houding van de eerbied. Deze eredienst wordt ook wel godsdienstoefening genoemd. Godsdienst kwijnt wanneer je niet traint. En die training vindt plaats in de kerk, in je woongemeenschap en in je persoonlijk leven.

Wát trainen we dan in die eredienst- of godsdienstoefening? Ons geloof. Geloof is in deze wereld nog een klein waakvlammetje dat makkelijk uitwaait. Je moet dat vlammetje beschermen en brandende houden. Daar heb je elkaar voor nodig.

Maar hoe trainen we? Je hoort vandaag wel eens zeggen: "ik wil aan mijn geloof werken". Goed, maar dan moet je wel weten dat je dit altijd indirect doet. Door God te eren en aan te roepen en door naar zijn woorden te luisteren, wordt ongemerkt je geloof versterkt en het gaat groeien. Geloof is een middel, geen doel. Dit middel moet je niet op zichzelf zetten en cultiveren. Uiteindelijk is mijn geloof alleen maar een opgeheven lege hand die door God wordt gevuld. Die hand wordt het best in conditie gehouden door je te richten op God en niet op je eigen geloofsgevoel. Het resultaat zal dan zijn dat dit geloofsgevoel als vanzelf gaat opbloeien. Daarvoor moet je aan de lijn van de reeds geopenbaarde godswoorden blijven. Daarvoor moet je in het duister roepen omdat je gelooft. En daarvoor moet je zingen in een wereld vol pijn omdat je vertrouwt dat Hij het goed zal maken. Dit is wat bij Enos begon: het aanroepen van de naam van de HERE. Van ons uit gezien is dit een roepen in de nacht. Maar van God uit gezien niet. Van Hem uit gezien gebeurt er van alles rond de gelovigen. Een onzichtbare schare engelen omzwermt hen. De Heilige Geest daalt neer als hun gids. De Vader in de hemel ziet en hoort hen.

Wij zelf gaan dit ook wel merken in ons christenleven: je krijgt steeds meer het gevoel dat je alleen bent en toch helemaal niet alleen, ook al zie je het niet. En dat gevoel stimuleert je weer om vol te houden met het aanroepen van de naam van de HERE.

Persoonlijke eredienst

Eén van de vormen van godsdienst-training is de persoonlijke eredienst, bestaande uit bijbellezen, lezen van stichtelijke lectuur, meditatie, gebed en lied. Waarom bevredigt deze vorm niet altijd? Waarom is er de onrust die doet vragen om een meer persoonlijke relatie met God? Ik denk dat dit vele oorzaken heeft. Ik noem een paar dingen die in ieder geval ook meespelen.

Het opheffen van storingen

1 In de eerste plaats kan het zijn dat onze geest niet voldoende is gereinigd en voorbereid op het gaan bijbellezen en bidden. Wie de schoenen van de voeten wil doen om te naderen, moet de tijd nemen om zijn veters los te maken! Voor het aanroepen van God heb je juist gevoel nodig: dat ontzag voor de heiligheid daarboven, dat gevoel van afhankelijkheid, dat gevoel van diep respect voor het leven en de Levende. Wij hebben allemaal te maken met het beschadigd raken van ons gevoel. En dat is een tere zaak. Dit genees je niet met een paar preken erover. Hier is training nodig. Voorzichtig herstel van fijngevoeligheid in een cultuur die afgestompt is geraakt voor het heilige en de Heilige.

2 In de tweede plaats lezen wij de bijbel vaak met lege ogen: zonder zoekende aandacht voor de gunstgever. De bijbel is veel te dichtbij en daarom is het Woord soms ver weg. In sommige landen heeft een gemeenschap maar één bijbel: om beurten mag je er dan een uur in lezen. Dat is iets anders dan met een routine-gebaar nog even je bijbeltje pakken omdat je nog móet lezen.

3 In de derde plaats geven wij soms te weinig aandacht aan de uiterlijke vormen die de eerbied ondersteunen. Zaken als lichaamshouding, kleding, woordkeus worden sterk ondergewaardeerd wanneer het om de eredienst gaat. Het knielen of de opgeheven handen als gebedshouding worden ons niet voor niets in de Schrift als voorbeeld aangedragen. En reeds in het Oude Verbond bleek hoe belangrijk het is dat we ons reinigen en met schone kleding naar de tempel gaan om te bidden. En de psalmen leren ons de eerbiedige woordkeus. Steeds meer mensen duiden God aan met 'ie': "Waarom doet ie dat dan?" Ik merk het ook in gesprekken, dat de Here Jezus gemakkelijk als 'ie' wordt benoemd ("daarna ging ie naar het kruis"). Het gebeurt niet opzettelijk, maar het is de moeite waard om wat zuiniger te worden op ons woordgebruik. Juist nu onze samenleving genivelleerd wordt, moet onze God daar buiten blijven! Ik zeg niet dat tijd en stijl geen invloed mogen hebben, maar de eerbiedige manier waarop onze grootouders hun gebed begonnen, zette de bidder toch meer op het goede been dan het vaak heel vlotte binnenlopen in het gebed dat je vandaag soms hoort. Wij zijn wel alledaagse mensen, maar dat is nog geen reden om de Allerheiligste aan te spreken alsof Hij je buurjongen is. In het algemeen is het gevaar van de te vlotte formulering vandaag groter dan het gevaar van versterkte formules. Kortom: de nonchalance tegenover vormen, lichaamshouding, kleding, spraakgebruik, aanspraak van God is een kwaad dat het gevoel beschadigt in plaats van het te ondersteunen.

4 In de vierde plaats is er onder invloed van de secularisatie in onze samenleving een desintegratie van de gemeenschap en een isolering van de individu. Wij kunnen daardoor ongemerkt wat beïnvloed zijn wanneer we geïsoleerd gaan praten over "mijn persoonlijke relatie met God". Alsof die persoon niet gelijktijdig een kind, een vader, een echtgenoot, een kerklid enz. is. De drieslag van kerkelijke, huiselijke en persoonlijke eredienst herinnert ons er dan aan dat we door God in een kerkelijk lichaam en in een gezin geroepen worden. Laten we toch oppassen dat de godsdienst in spiritueel opzicht niet geïndividualiseerd wordt. Want dan gaat de gelovige vanuit zijn individuele en voor anderen onaantastbare relatie met God betrekkelijk vrijblijvend shoppen in de kerken en hij integreert die relatie niet in zijn relatie met zijn ouders of kinderen. Er zit iets hoogmoedigs in het eenzijdig accent op de persoonlijke relatie. Alsof dát het eigenlijk is. Maar God roept een ontelbare schare: daarin draagt ieder zijn nieuwe naam, maar we worden wél een onnoembaar grote gemeenschap. En het is God niet te min om ons in te lijven in een kleine kring van niet vele edelen en niet vele wijzen: de plaatselijke gemeente is een oefening in nederigheid voor iedereen! Wanneer we ons geloof willen versterken, dan vraagt dat net zoveel inzet bij de gemeenschappelijke training op zondag of bij de groepstraining in het gezin als bij de persoonlijke oefening op je eigen kamer. Uiteindelijk komt niemand bij God aan zonder de ander die hem of haar onderweg was gegeven. Je maakt het jezelf nodeloos moeilijk wanneer je met de rug naar je gemeente zou leven, elitair gericht op je eigen relatie met God en ondertussen zonder goede relatie met je broeder en je dominee die je ziet.

De nu genoemde vier punten zijn van belang voor het goed laten functioneren van onze persoonlijke eredienst. En die is op haar beurt samen met de huiselijke en kerkelijke eredienst geschikt om ons geloof te trainen door het richten van onze aandacht op de Onzienlijke die een ontoegankelijk licht bewoont en die in Christus door zijn Geest ons toch vertrouwelijk laat zeggen: Abba, Vader!

Samen op weg

Ik sluit nu af en ik trek een conclusie. Persoonlijke relatie met God: kan dat? Dit vraagteken mag een uitroepteken worden wanneer we er goed over hebben nagedacht dat het dan om een heel unieke relatie gaat omdat we hier voor onze Schepper, de Almachtige komen te staan. Wanneer gereformeerden vandaag een beetje onvrede voelen over hun spiritualiteit, zal de persoonlijke relatiebeleving met God daarom het best genezen door een herstel van de vreze des HEREN en door goede zorg voor de drie vormen van eredienst die deze vreze ondersteunen. Kortom: de persoonlijke relatie met God wordt vandaag getoonzet door geloof en geloofservaring, door samenwonen met elkaar voor zijn aangezicht als familie en gemeente en straks door bijeenzijn en aanschouwen.